

Голові разової
спеціалізованої вченої ради
Державного університету
«Київський авіаційний інститут»
д.е.н, проф., професору кафедри
фінансових технологій та бізнесу
Пілецькій Самірі Тимофіївні

ВІДГУК
офіційного опонента Маслак Ольги Іванівни
на дисертаційну роботу Говсеєва Дмитра Дмитровича
на тему:
«Соціально-відповідальний розвиток підприємства в умовах
інноваційності бізнесу»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 – Економіка
галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки

Актуальність обраної теми. Тема дисертаційної роботи Говсеєва Дмитра Дмитровича є актуальною з огляду на сучасні трансформації економічного середовища, у якому підприємства змушені поєднувати інноваційний розвиток, економічну стійкість, соціальну результативність і відповідальну корпоративну поведінку. Посилення ролі цифрових технологій, зміна структури ринків, підвищення вимог до сталого розвитку, соціальної інклюзії, екологічної безпеки та прозорості бізнесу зумовлюють необхідність перегляду традиційних підходів до управління розвитком підприємства. Соціально-відповідальний розвиток у дисертації розглядається не як зовнішня характеристика підприємства, а як комплексний напрям його стратегічного функціонування. Такий підхід є обґрунтованим, оскільки сучасне підприємство не може забезпечувати довгострокові конкурентні переваги лише за рахунок фінансових показників. Воно має враховувати якість взаємодії зі стейкхолдерами, умови праці, корпоративну культуру, екологічний вплив, інноваційність організаційних рішень і здатність підтримувати позитивний соціально-економічний ефект своєї

діяльності.

Додаткової актуальності дослідженню надає його орієнтація на транспортні підприємства. Для цієї сфери соціальна і корпоративна відповідальність має особливе значення, оскільки транспортна діяльність пов'язана з безпекою, логістичною доступністю, якістю інфраструктури, впливом на навколишнє середовище та забезпеченням економічної взаємодії між регіонами. Тому дисертаційне дослідження відповідає сучасним потребам економічної науки і практики реалізації змін підприємствами.

Обґрунтованість наукових положень і висновків. Дисертаційна робота має достатній рівень наукової обґрунтованості. Автором сформульовано мету, що відповідає темі дослідження, визначено об'єкт і предмет, логічно побудовано систему завдань, яка охоплює як теоретичний, так і методичний та прикладний рівні дослідження. Послідовність викладення матеріалу свідчить про цілісне бачення проблеми соціально-відповідального розвитку підприємства в умовах інноваційності бізнесу.

Методологічна основа роботи є достатньо різноманітною та відповідає характеру поставлених завдань. Використання системного підходу забезпечило розгляд соціальної відповідальності як багатокомпонентного явища; процесний підхід дав змогу представити формування відповідальності як послідовність управлінських дій; функціональний підхід дозволив визначити роль окремих складових соціальної та корпоративної відповідальності у забезпеченні розвитку підприємства. У сукупності це створило належне підґрунтя для формування авторських положень. Обґрунтованість висновків підсилюється тим, що теоретичні положення роботи пов'язані з результатами діагностики економічної стійкості, оцінювання соціальної відповідальності та формуванням моделі стратегії соціально-корпоративної відповідальності. Такий зв'язок між теорією, методикою та практикою є важливим, оскільки забезпечує прикладний характер отриманих результатів.

Наукова новизна результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження мають наукове значення, оскільки вони розкривають соціально-відповідальний розвиток підприємства як комплексну систему, у якій поєднуються відповідальність перед стейкхолдерами, економічна стійкість, інноваційність бізнесу, корпоративне управління та стратегічна адаптація. Важливо, що здобувач сформував не лише теоретичні узагальнення, а й методичні та модельні рішення, які можуть бути використані для оцінювання, планування і коригування соціально-корпоративної відповідальності підприємств.

Основні наукові результати полягають у такому:

– сформовано і науково обґрунтовано модель механізму розроблення стратегії соціальної та корпоративної відповідальності транспортних підприємств, яка забезпечує узгодження місії, стратегічних цілей, діагностики, проектно-програмних заходів, сценарного прогнозування та стратегічного контролю;

– запропоновано комплекс моделей соціальної та корпоративної відповідальності розвитку підприємств, що охоплює концептуальне визначення ціннісних засад, аналітико-діагностичне виявлення проблем і можливостей, формування програм, їх упровадження та контроль-коригуюче забезпечення;

– удосконалено структурну парадигму соціальної відповідальності підприємства, яка дозволяє простежити взаємозв'язок економічної результативності, організаційної узгодженості, соціальної орієнтованості та екологічної стійкості в межах єдиної системи розвитку;

– обґрунтовано проектно-цільовий підхід до формування соціальної відповідальності, відповідно до якого соціальні ініціативи підприємства набувають управлінської визначеності через встановлення цілей, очікуваних результатів, ресурсного забезпечення, часових меж і показників оцінювання;

– розвинуто методичні положення щодо оцінювання соціальної

відповідальності підприємства в умовах інноваційного бізнесу на основі алгоритмізації оцінювальних процедур, побудови інформаційного забезпечення та добору показників, які відображають специфіку інноваційних процесів;

– удосконалено підхід до діагностики економічної стійкості як передумови соціально-відповідального розвитку, що дозволяє визначати здатність підприємства підтримувати соціальні й корпоративні зобов'язання з урахуванням його технологічного, фінансового, організаційного та кадрового стану;

– розвинено теоретико-методичний підхід до оцінювання корпоративної відповідальності підприємств, який передбачає формування системи критеріїв, вибір методу аналізу, побудову моделі, перевірку її адекватності та використання результатів для підготовки управлінських пропозицій;

– поглиблено розуміння взаємозв'язку соціальної відповідальності, корпоративної відповідальності та інноваційного розвитку підприємства, у межах якого відповідальність постає чинником формування нових ідей, продуктів, послуг, соціальних ініціатив і довгострокової конкурентоспроможності.

Оцінка змісту та структури дисертації. Структура дисертації є логічною та відповідає поставленим завданням.

У першому розділі дисертаційної роботи автором сформовано теоретико-концептуальне підґрунтя дослідження соціально-відповідального розвитку підприємства в умовах інноваційності бізнесу. У межах с. 30–40 соціальна відповідальність розглядається не лише як добровільна соціальна активність або виконання окремих програм, а як складна економіко-управлінська категорія, що поєднує економічні, соціальні, екологічні, етичні та організаційні аспекти функціонування підприємства. Подальша структуризація її елементів і складових, подана на с. 41–51, дозволяє автору показати соціальну відповідальність як багаторівневу систему взаємодії підприємства зі

стейкхолдерами, що впливає на стратегічний розвиток, репутаційний капітал, конкурентоспроможність і здатність до інноваційного оновлення.

Важливим є розкриття соціальної відповідальності бізнесу як основи інноваційного розвитку підприємств. На с. 52–63 автор доводить, що соціальна та корпоративна відповідальність можуть виступати чинниками стимулювання внутрішніх інновацій, оновлення управлінських підходів, розвитку нових продуктів, послуг і форм взаємодії зі стейкхолдерами. Особливої уваги заслуговує обґрунтування управлінської інноваційності в системі соціальної відповідальності бізнесу, де (с. 64–67) етичне лідерство, партисипативність, соціальне партнерство, інклюзія та гнучкість розглядаються як взаємопов'язані складові синергетичного поля соціально відповідального управління. Теоретичну завершеність розділу посилюють структурна парадигма соціальної відповідальності підприємств, представлена на с. 76–85, та проектно-цільова модель її формування, що дозволяють розглядати соціальну відповідальність як цілісну систему управління розвитком підприємства.

Другий розділ має аналітико-методичний характер і спрямований на діагностику соціально-корпоративного відповідального розвитку підприємств в умовах інноваційності бізнесу. У межах с. 91–107 автором досліджено макроекономічні процеси, які формують передумови відповідального розвитку підприємств, зокрема вплив економічної нестабільності, цифровізації, трансформації ринків, інституційних змін та посилення соціально-екологічних очікувань суспільства. Це дозволяє обґрунтувати необхідність урахування динамічних чинників під час формування системи соціально-корпоративної відповідальності.

Вагомим результатом другого розділу є науково-практичний підхід до діагностики економічної стійкості підприємств як базису формування їх соціальної відповідальності. У роботі економічна стійкість розглядається як комплексна передумова реалізації соціальних, корпоративних та екологічних

зобов'язань підприємства. Запропоноване на с. 108–116 застосування збалансованої системи показників дозволяє оцінити виробничо-технологічну, фінансово-економічну, організаційно-економічну та кадрову складові стійкості підприємства. Подальше використання результатів діагностики, розкриті на с. 119–126, забезпечує зв'язок між аналітичними висновками, управлінськими рішеннями та розвитком відповідальної поведінки підприємства.

Методичну цінність має запропонований автором підхід до оцінювання соціальної відповідальності підприємства. На с. 127–135 обґрунтовано поетапний алгоритм визначення її рівня, що дозволяє систематизувати процес оцінювання та створити основу для моніторингу й коригування управлінських рішень. Об'єктно-суб'єктний підхід до формування інформаційного забезпечення, представлений на с. 136–139, показує соціальну відповідальність як керований процес, що потребує належної інформаційної бази. Побудоване на с. 140–144 ієрархічне «дерево» вибору показників з урахуванням інноваційних процесів підвищує обґрунтованість оцінювання та посилює методичну цілісність роботи.

У третьому розділі розкрито питання формування соціальної та корпоративної відповідальності розвитку підприємств в умовах інноваційності бізнесу. Автором запропоновано теоретико-методичний підхід до оцінювання корпоративної відповідальності підприємств, який базується на визначенні інтегрального показника. У межах с. 152–168 корпоративна відповідальність розглядається через систему групових індикаторів, що характеризують взаємодію з персоналом і власниками, результативність функціонування, фінансову надійність та інвестиційну привабливість для корпоративних споживачів. Розрахунково-аналітичне обґрунтування, подане на с. 169–192, демонструє зв'язок між фінансовими результатами, економічною стійкістю та рівнем корпоративної відповідальності підприємства.

Вагомим прикладним результатом є сформований автором комплекс

моделей соціальної та корпоративної відповідальності розвитку підприємств. На с. 193–204 розкрито процесну структуру моделі, що включає концептуальний, аналітико-діагностичний, формувальний, впроваджувальний і контроль-коригуючий блоки та дозволяє представити соціально-корпоративну відповідальність як безперервний управлінський цикл. Завершальну прикладну спрямованість дисертації забезпечує модель механізму формування стратегії забезпечення соціально-корпоративної відповідальності розвитку підприємства, представлена на с. 205–214, де поєднано стратегічні орієнтири, діагностику, планування, реалізацію заходів і контроль результативності.

Окремо слід відзначити використання сценарного підходу до коригування стратегій соціально-корпоративної відповідальності транспортних підприємств. На с. 215–224 автором виокремлено песимістичний сценарій, сценарій із пріоритетом соціальної складової, сценарій із пріоритетом економічної стійкості та сценарій потенціалу зростання, обмеженого зовнішніми ризиками. Узагальнення, наведені на с. 225–233, завершують логіку дослідження та переводять його результати у площину практично орієнтованих рекомендацій.

Загалом зміст дисертації свідчить про достатній рівень теоретичного узагальнення, методичного опрацювання та практичної спрямованості отриманих результатів. Автору вдалося поєднати проблематику соціальної відповідальності, корпоративної відповідальності, економічної стійкості, інноваційності бізнесу та стратегічного управління в єдину логіку дослідження. Матеріал викладено науковою мовою, послідовно, з використанням відповідного методичного інструментарію, авторських моделей, алгоритмів та сценарних побудов. Це дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота має завершений характер, а її структура і зміст відповідають вимогам до кваліфікаційної наукової праці на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи є достатнім. Основні

положення дослідження відображено у 19 наукових працях, зокрема у статті, проіндексованій у базах Scopus та Web of Science Core Collection, одноосібному розділі колективної монографії, фахових публікаціях і тезах конференцій. Апробація результатів на наукових заходах засвідчує, що положення роботи пройшли належне обговорення в академічному середовищі.

Практичне значення дисертації полягає в можливості використання її результатів для формування та обґрунтування стратегічних і тактичних рішень щодо соціально-відповідального розвитку підприємства. Результати роботи можуть бути застосовані під час оцінювання економічної стійкості, формування програм соціальної та корпоративної відповідальності, розроблення стратегії відповідального розвитку та удосконалення механізмів управління підприємствами в умовах інноваційності бізнесу. Використання результатів у діяльності підприємств та навчальному процесі підтверджує їх прикладну значущість.

Відповідність вимогам академічної доброчесності. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що дисертація є самостійним науковим дослідженням. Використані автором ідеї, положення, результати інших науковців і джерела інформації мають відповідні посилання. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів не виявлено. Подані в роботі результати відповідають вимогам академічної доброчесності.

Зауваження та побажання

Водночас, поряд із загальною позитивною оцінкою дисертації, можна висловити окремі зауваження рекомендаційного характеру:

1. Автор у роботі достатньо переконливо обґрунтовує соціально-відповідальний розвиток як комплексну систему, що поєднує економічні, соціальні, екологічні та управлінські складові. Особливо це простежується у фрагменті, де соціальна відповідальність розглядається як чинник формування

конкурентоспроможності, репутаційного капіталу та довіри стейкхолдерів. Разом з тим, при подальшому розвитку цієї авторської позиції, зокрема після узагальнень, наведених на с. 49–51, доцільно було б більш виразно показати співвідношення соціально-відповідального розвитку із загальною стратегією підприємства на коротко-, середньо- та довгостроковому часових горизонтах.

2. У частині аналізу зовнішніх передумов відповідального розвитку підприємств автор слушно акцентує увагу на складності сучасного економічного середовища та необхідності врахування динамічних чинників при формуванні соціально-корпоративної відповідальності. Водночас матеріал, представлений на с. 94–101, міг би бути доповнений ширшою інтерпретацією впливу воєнних, демографічних і кадрових чинників саме на здатність підприємств підтримувати соціальні програми, інвестувати у персонал та забезпечувати сталі комунікації зі стейкхолдерами.

3. Запропонований автором методичний підхід до оцінювання соціальної відповідальності підприємства має цілісну логіку та орієнтований на поетапне визначення її рівня. Разом з тим, у фрагменті, де розкрито алгоритм оцінювання та послідовність аналітичних дій, зокрема на с. 130–134, варто було б детальніше пояснити, як цей інструментарій може застосовуватися підприємствами, що мають обмежений доступ до повної нефінансової інформації або лише частково впроваджують практики нефінансової звітності.

4. Значний науково-практичний потенціал має запропонований у роботі комплекс моделей соціальної та корпоративної відповідальності розвитку підприємств. Особливо важливим є перехід від концептуального блоку до аналітико-діагностичного й формувального блоків, що розкрито на с. 196–201. Водночас більш детальне пояснення того, як результати кожного з цих блоків трансформуються у конкретні управлінські рішення підприємства, могло б посилити практичну спрямованість запропонованого підходу.

5. У роботі (с. 205–214; с. 215–224) запропоновано модель механізму

формування стратегії забезпечення соціально-корпоративної відповідальності розвитку підприємства та розглянуто можливість сценарного коригування відповідних стратегій. Разом з тим, на нашу думку, практичну цінність цієї розробки можна було б підсилити через більш детальне визначення початкової послідовності управлінських дій при впровадженні моделі, зокрема щодо розподілу відповідальності між управлінськими підрозділами, службами комунікації, фінансово-економічними підрозділами та підрозділами роботи з персоналом.

Наведені зауваження не є принциповими, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи і можуть розглядатися як напрями подальшого наукового розвитку заявленої проблематики.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Говсеєва Дмитра Дмитровича на тему «Соціально-відповідальний розвиток підприємства в умовах інноваційності бізнесу» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому розв'язано актуальне наукове завдання щодо поглиблення теоретичних положень, удосконалення методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій з формування соціально-відповідального розвитку підприємства в умовах інноваційної орієнтації бізнесу. Зміст дисертації відповідає заявленій темі, меті, завданням, об'єкту і предмету дослідження, а отримані результати мають наукову та практичну цінність для розвитку економічної науки і практики управління підприємствами.

За актуальністю, ступенем обґрунтованості наукових положень, достовірністю отриманих результатів, структурою, змістом, практичним значенням і рівнем оприлюднення результатів дисертаційна робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» зі змінами та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. зі змінами, а її автор, Говсеєв Дмитро Дмитрович, заслуговує присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 - Економіка в галузі знань 05 - Соціальні та поведінкові науки.

Доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економіки
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
Міністерства освіти і науки України

Ольга МАСЛАК

